

MIKYÂSU'L-LİSÂN KİSTÂSU'L-BEYÂN'DAKİ DİL BİLGİSİ TERİMLERİ

İlhan ERDEM *

ABSTRACT

Mikyâsu'l-Lisan Kıstasu'l-Beyan is second grammar book from point of view historical sequence afterward Müyessiretü'l-Ulum. This grammar book total 207 pages. This book is structured an introduction and a conclusion. There are five chapters which called as "maksad" between introduction (mukaddime) and conclusion (hatime). The one of the most important characteristics in this book is using original terms. Writer's using terms aren't similar other terms which using in Müyessiretü'l-Ulum and following grammar book. In addition one important characteristics is examples of overage in this book. In the called of many terms is availed from examples. In the production of terms considered their functionalities.

Key Words: Mikyasul-Lisan Kıstasul-Beyan, grammar, term.

GRAMMAR TERMS IN MIKYÂSU'L-LİSÂN KİSTÂSU'L-BEYÂN

ÖZET

Mikyâsu'l-Lisân Kıstâsu'l-Beyân, yazılış tarihi itibarıyla Müyessiretü'l-Ulum'dan sonra yazılmış ikinci gramer kitabıdır. Eser, toplam 207 sayfadan meydana gelmektedir. Bu eser, bir mukaddime, beş maksat ve bir hatimeden ibarettir. Eserin en önemli özelliklerinden biri, orijinal terimlerin kullanılmasıdır. Yazarın kullandığı terimler, ne kendisinden önce yazılmış Müyessiretü'l-Ulum'daki ne de daha sonra yazılmış gramerlerdeki terimlere benzemektedir. Terimlerin orijinalliğinin yanı sıra örneklerin çokluğu da eserin önemli özelliklerinden biridir. Çoğu terimi isimlendirmekte örneklerden hareket edilmiştir. Terimlerin üretilmesinde işlevsellikleri göz önünde bulundurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mikyasu'l-Lisan Kıstasu'l-Beyan, dil bilgisi, terim.

* Arş. Gör. İlhan ERDEM, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, ilhanerdem@gazi.edu.tr

Türk yazı diliyle ilgili gramer çalışmaları, Osmanlı döneminde başlamıştır. Gramer çalışmaları, diller için çok önemli olmakla birlikte bu eserlerin belli bir metodolojisinin olması da kaçınılmazdır.

"Dilin gramer bakımından incelenmesi ve araştırılması birçok prensiplere dayanmaktadır. Dünyada hiç bir dil ansızın doğmuş veya türemiş değildir; o birçok yüzyıllar içerisinde gelişme devreleri geçirmiş, kendine mahsus tekâmül dereceleri edinmiştir. Ve her gelişme devri, özelliğine göre yenilikler vücuda getirerek, yeni yeni tabakalarının kurulmasını temin etmiş ve bu yolla, daha sonraki gelişmelere bir hazırlık teşkil etmek üzere, belirsiz bir halde, yeni bir safhaya girmiştir. Dil bilgisinin esas araştırma konularından birini de, işbu dil gelişmesindeki tabakaları birbirinden ayırd etmek, onların gerçek durumlarını meydana koymak teşkil etmektedir. (Caferoğlu 1984, 2)"

Osmanlı grameri üzerine ilk çalışmaları Batılı dil bilginleri başlatmıştır. Osmanlı Devleti'nin dünyada belli bir güç kazanmasıyla birlikte Osmanlılara olan ilgi artmıştır. Bu ilgi Osmanlı dilinin incelenmesi neticesini de doğurarak pek çok Batılı dil bilgininin Osmanlıcayla ilgilenmesini sağlamıştır. Osmanlıcayla ilgili çalışmalar bu aşamadan sonra başlamıştır.

"Türkiye Türkçesi üzerine ilk çalışmalar, Avrupa'da XIV. yüzyıl sonunda (1396'da Yıldırım Bayezit'e esir düşen Bavyeralı J. Schiltberger) başlamış, İtalyan Filippo Argenti (1533) Pietro Ferrugato (1611'deki gramer) bunu devam ettirmişlerdir. Avrupa'da ilk Türkiye Türkçesi grameri, 1612'de Alman H. Megiser tarafından yayımlanmıştır. XVII. Yüzyılda aynı alanda Pietro della Vale (1620), A. Du Ryer (1630), G. Molino (1641), M. Moggio (1642), Bernard di Parigi ile Pietro de Albavilla (1665), G. Podesta (1669), Â. Seaman (1670), Haranyi Ngay Istvan (1672), A. Macisci (1677), Fransız M. Meninski (1680) ve J. D. Schieferdecker (1695) de anılmalıdır. XV. yüzyıldan bu yana Osmanlı İmparatorluğu'nun kazandığı önem ve itibarı göz önünde bulundurarak, başka Doğu dillerinin başında Osmanlıca'yı da öğrenmek ve öğretmek amacıyla Avrupa'da birçok okul ve kurumlar açılmış, üniversitelerde kürsüler kurulmuş, gramer ve sözlükler yazılmıştır. (Dilâçar 1964, 154) "

Tanzimattan sonraki dönemde yazılan bazı gramerler şunlardır: Ahmed Cevdet, *Kavâid-i Osmaniye* (İstanbul, 1267); Süleyman Paşa, *İlm-i Sarf-ı Türkî* (İstanbul, 1298); Selim Sabit *Sarf-ı Osmanî* (İstanbul 1298); A. Nazıma, *Lisân-ı Osmânî* (İstanbul, 1302); Cevdet Paşa, *Tertîb-i Cedîd-i Kavâid-i Osmaniye* (İstanbul 1304); Fazlı Necib, *Nev-usûl Sarf-ı Osmânî* (İstanbul 1304); Mihri,

Mutavvel Sarf-ı Osmânî (İstanbul 1306); A. Atıf, M. Remzi, *Kavâid-i Osmaniye* (İstanbul,1328); A. Cevad, *Lisân-ı Osmânî* (İstanbul 1328); A. Rasim, *Amelî ve Nazarî Talîm-i Lisân-ı Osmânî* (İstanbul, 1325); Hüseyin Cahid, *Türkçe Sarf ve Nahv* (İstanbul, 1326); Necib Asım, *Yeni Tertib Muhtasar Osmanlı Sarfı* (İstanbul, 1308); Manastırlı Rifat, *Külliyât-ı Kavâid-i Osmaniye* (İstanbul, 1303); aynı müel. , *Hâce-i Lisân-ı Osmânî II*, (İstanbul, 1311); aynı müel., *Mükemmel Osmanlı Sarfı* (İstanbul, 1310); Raşid, *Külliyât-ı Kavâid-i Lisân-ı Osmaniye* (İstanbul, 1317); Şemseddin Sami, *Nev-usûl Sarf-ı Türkî* (İstanbul, 1310); Şeyh Vasfi, *Mufasssal Yeni Sarf-ı Osmânî* (İstanbul, 1316); J. Deny, *Grammaire de la langue turque (dialecte Osmanlı)* , Paris, 1921 [Türkçe trc. A. Ulvi Elöve, *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, İstanbul, 1941.] (Yüce 1988,507)

Tanzimat dönemindeki gramer çalışmalarının en büyük özelliği Arapça terimlerin kullanılmasıdır. Bazen Farsça terimlerin kullanıldığı da olur. Zeynep Korkmaz (1996, 3): "Cumhuriyet öncesinde yazılmış olan bazı gramer kitaplarında ise, Hüseyin Cahit (Yalçın)'ın Sarf ve Nahv (1903)'inde olduğu gibi, Fransız grameri ölçü alınmıştır. Dolayısıyla daha sonraki dönemde, gramerimize onun başlattığı bir Fransız etkisi hâkim olmuştur." diyerek Fransız etkisinin başladığını da belirtmiştir.

1928 yılında yeni Türk alfabesinin kabul edilmesiyle birlikte Türk gramerciliğinde yeni bir safha başlamıştır. Yeni Türk alfabesiyle ilk gramer denemesi, Türk Dili Encümeni'nce 1928 yılında hazırlanan "Muhtasar Türkçe Gramer" adlı eserdir (Korkmaz 1996, 3). Cumhuriyet döneminde bu eserle başlayan gramer yazma faaliyetleri günümüze kadar sürerek pek çok eser meydana gelmiştir. Bu eserlerden bazıları şunlardır:

Ziya Server, *Türkün Yeni Dili*, İst. 1928; A. Cevat Emre/*Yeni Bir Gramer Metodu Hakkında Layiha I.*, İst. 1931; Besim Atalay, *Türk Dili Kuralları I*, İst. 1931; M. Bahaeddin Toven, *Yeni Türkçe Gramer*, İst. 1931; Bekir Çobanzade, *Türk Dilinin Metodikası*, Baku 1932; M. Sadullah Sander, *Türkçe Gramer*, İst. 1932-1933; Mithat Muhittin Dalkılıç, *Gramer Kılavuzu*, İst. 1935; İbrahim Necmi Dilmen, *Genel Dilbilgisi 3 cilt*, 1939-1942.; Tahsin Banguoğlu, *Ana Hatlarıyla Türk Grameri*, İst. 1940; TDK, *Türkçe Gramer Elkitabı*, İst.1941; Tahsin Banguoğlu, *Dil Bahisleri I-II*, İst. 1941-1942;TDK, *Felsefe ve Gramer Terimleri Sözlüğü*, İst. 1942; Necmettin Halil Onan, *Dilbilgisi I-II*, İst. 1943; A. Cevat Emre, *Türk Dilbilgisi, Türkçenin Bugünkü ve Geçmişteki Gelişmeleri Üzerine Gramer Denemesi*, İst. 1945;Beşir Göğüs, *Kemal Demiray; Türkçe*, Ank. 1946;Muharrem Ergin, *Türk Dilbilgisi*, İst. 1958; Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin*

Gramer, Ank. 1959; Faruk Kadri Timurtaş, Osmanlıca Grameri, İst. 1964; Vecihe Hatiboğlu, Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, Ank. 1972; Tahir Nejat Gencan, Dilbilgisi, Ank. 1979; M. Kaya Bilgegil, Türkçe Dilbilgisi, İst. 1982; Necmettin Hacıeminoğlu, Türk Dilinde Edatlar, İst. 1984 ve Yapı Bakımından Türk Dilinde Fiiller, İst. 1984; Osman Nedim Tuna, Türk Dil Bilgisi, Malatya, 1986; Ahmet Topaloğlu, Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü, İst. 1989; Zeynep Korkmaz, A. Bican Ercilasun, Hamza Zülfikar, Mehmet Akalın, Tuncer Gülensoy, İsmail Parlatır, Necat Birinci, Yüksek Öğretim Öğrencileri İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, Ank. 1990; Haydar Ediskun, Türk Dilbilgisi, İst. 1992; Nurettin Koç, Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, İst. 1992; Zeynep Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü, Ank. 1992; Leyla Karahan, Türkçede Sözdizimi, Ank. 1993; Tuncer Gülensoy, Türkçe El Kitabı I, Kayseri 1994; Kemal Yavuz, Kâzım Yetiş, Necat Birinci, Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri, İst. 1996.

1. Mikyâsu'l-Lisân Kıstâsu'l-Beyân

Anadolu sahasında Osmanlı Türkçesiyle ilgili gramer çalışmalarının ilki, Bergamalı Kadri'nin 1530 yılında yazdığı *Müyessiretü'l-Ulûm* adlı eserdir. Bu eserin yazılmasından yıllar sonra, 19. yüzyılda gramer çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Abdurrahman Fevzi Efendi'nin *Mikyâsu'l-Lisân Kıstâsu'l-Beyân* adlı eseri de bu dönemde yazılan bir eserdir. Bu eser, basım tarihi itibarıyla değil de yazılış tarihi itibarıyla *Müyessiretü'l-Ulûm*'dan sonra yazılan ilk Osmanlıca gramerdir. Eser, H.1299 (M.1882)'da Meclis-i Maârifin izniyle İstanbul'da Mahmud Beg Matbaası'nda bastırılmıştır. Eseri incelerken bu baskısından faydalandık. Eserin bu baskısı, TDK Kütüphanesi 303 numarada kayıtlıdır.

Mikyâsu'l-Lisân Kıstâsu'l-Beyân'ın metin kısmı 177 sayfadan meydana gelmektedir. Eserin başında içindekiler kısmı, terimlerin açıklandığı kısım, yazar hakkında ve basıldığı yer hakkında bilgilerin verildiği bir bölüm vardır. Bu bölüm de 22 sayfadan ibarettir. Eserin sonunda da 8 sayfalık doğru-yanlış cetveli bulunmaktadır. Baştaki 22 sayfalık bölüm ayrı, metin ve doğru-yanlış cetveli ayrı numaralandırılmıştır. Eser, toplam olarak 207 sayfadan meydana gelmektedir. Metin kısmında her sayfada 35 satır yer almaktadır.

A. Fevzi Efendi, konuları açıklarken maksat ana başlığını kullanmıştır. Maksatları bablara, babları da nevlere, kısımlara, sınıflara ayırmıştır. Buralarda açıklanması gereken ayrıntıları da hasîsa, tenbih, mühimme, fayda, tetimme, hasîsa adlarıyla açıklamıştır. Metnin başında ve bazen de maksatlarda açıklanması gereken ö bilgileri tevtia adı altında maddeler hâlinde izah etmektedir.

Eser, bir mukaddime, beş maksat ve bir hatimeden ibarettir. Yazar, eserini kaleme alma sebeplerini üç madde hâlinde izah ettikten sonra dil öğretiminin gerekleri üzerinde durmuştur. Avrupa'da dil öğretiminin nasıl önemsendiği belirtilerek bizlerin de bu konuyu önemsememiz gerektiği anlatılmıştır.

Mikyâsu'l-Lisân Kıstâsu'l-Beyân adlı eserin en önemli özelliklerinden biri, orijinal terimlerin kullanılmasıdır. Yazarın kullandığı terimler, ne kendisinden önce yazılmış *Müeyyiretü'l Ulûm'daki* ne de daha sonra yazılmış gramerlerdeki terimlere benzemektedir. Meselâ; görülen geçmiş zaman için o dönem gramerlerinde (Örneğin *Osmanlı Lisânı*) "mâzî-i şühûdi", öğrenilen geçmiş zaman için "mâzî-i nakli" terimleri kullanılırken *Mikyâsu'l-Lisân Kıstâsu'l-Beyân'da* "mâzî-i mahsûsu'n-nisbe", "mâzî-i menkûlun-nisbe" terimleri kullanılmaktadır. Yine akkuzatif ekine "mefûlün bin", datif ekine "mefûlün ileyh" terimleri bugünkü Osmanlıca gramer kitaplarında dahi kullanılırken yazarımız, "mefûl-i lâzımu't-taakkul" ve "meful-i gayr-i lâzımu't-taakkul" terimlerini kullanmıştır (Erdem 1999, 159).

Eserde, fiillerin yapısıyla ilgili olarak "maânî-i selâse" tabiri kullanılıyor. Bu tabirle yazar; fiillerin yapısını zaman, hades ve nispet diye sınıflıyor. Zaman, fiilin zamanını, hades fiilin hareketini, oluşunu, nispet ise fiilin ek alarak fiille ek oluşturduğu ilgiyi anlatmaktadır. Bu tarz bir kullanıma başka hiçbir gramerde rastlayamadık. Eserde bu şekilde orijinal terimlere rastlamak mümkündür.

Mikyâsu'l-Lisân Kıstâsu'l-Beyân, Prof. Dr. Zeki Kaymaz Hocamın danışmanlığında yüksek lisans çalışması olarak tarafımızdan incelenmiştir. Bu çalışmada eserdeki terimler, bir indeks hâlinde verilmiştir. Aşağıdaki terimler, bu terimler indeksinden alınmıştır. Terimlerin karşısında parantez içindeki rakamların ilki, sayfa numarasını, ikincisi satır numarasını belirtmektedir.

2. Terimler İndeksi

'ademî: olumsuzluk (16,21)

'ademî-i bi-i'tibâri'l-cüz's-sâlis: üçüncü fiili itibarıyla olumsuz fiil (yazı virüp turmaya gör) (160,23)

'ademî-i iktidârî: yeterlilik fiilinin olumsuz şekli (yazı virüp turamaya gör) (160,23)

'ademî-i sâzec: yeterlilik fiilinin dışındaki fiillerin olumsuz şekilleri (yazı yazı virüp turmaya gör) (160, 23)

bâb-ı muzmerât: zamirler bölümü (42, 26)

bi-hasebi's-semâ': duyma bakımından, duyuş suretiyle (16,1)

bi-tariki'l-hudûs: sonradan oluşma suretiyle (18,26)

- câmid:** donmuş halde bulunan kelime, kök (8,6)
- cem':** çokluk (60,36)
- cem'ü'l-cem':** çokluğun çokluğu (yazacaksınız) (30,33) (onlar, öyleler, bizler, sizler) (46,14)
- cem'-i gâ'ib:** III. çokluk şahıs (yazalar, yazmayalar, yazamayalar) (61, 17) (yazsunlar, yazalar) (60,36)
- cem'-i muhâtab:** II. çokluk şahıs (yazmayasınız, yazamayasınız) (61,18)
- cem'-i mütekellim:** I. çokluk şahıs (yazalım, yazmayalım, yazmayalım, yazavuz, yazamayavuz, yazamayavuz) (61,18)
- cümle-i cevâbiyye:** cevap cümlesi (eved) (24,2)
- cümle-i cezâ'iyye:** karşılık cümlesi (gelse de gitsek) (116, 15)
- cümle-i fi'liyye:** fiil cümlesi (170,26)
- cümle-i haberiyye:** fiil cümlesi (belki Zeyd gelür ne bilürsin, belki geleceğimdir ne bilürsin) (25,29)
- cümle-i ihbâriyye:** uyarma cümlesi (söylersen bari togrı söyle) (25,9)
- cümle-i ismiyye:** isim cümlesi (170,26)
- cümle-i istifham:** soru cümlesi (Zeyd okuyabilir mi a) (16,6)
- cümle-i istifhâmiyye:** soru cümlesi (gelen Zeyd degil mi) (24,2)
- cümle-i ta'accübiyye:** hayret, şaşkınlık cümlesi (şimdi Zeyd burada mı ya) (39,23)
- cümle-i temenniyye:** istek cümlesi (siz diseydiniz a) (16,16)
- cüz'-i ahir:** kelimelerin son parçası (20,15)
- cüz'-i ulâ:** kelimelerin ilk parçası (20,8)
- deginli mefûl:** -dAğln ekiyle yapılan tümleç (şimdiye degin anlamazdın) (175,33)
- dekli mefûl:** -dAk ekiyle yapılan tümleç (Zeyd Burusa'ya dek gitdi, ahşama dek gelür) (176,3)
- deli mefûl:** -dA ekiyle yapılan tümleç (Zeyd onda uyudu) (gicede gündüzde yüz rik'at namaz kılar, bu anda uyudu) (175,25)
- denli mefûl:** -dAn ekiyle yapılan tümleç (Zeyd buradan Burusa'ya gitdi, Bekir senden güzeldir) (176,9)
- edât-ı ademî-i hades:** olumsuzluk yapan -mA edatı (yazama, söyleyeme) (60,21)
- edât-ı 'adl ü teksîr:** paylaşırma edatı (ikişer, yedişer) (45,10)
- edât-ı bedel ü mukâbele:** bedel ve karşılık edatı (Zeyd atı on guraşa aldı) (17,26) (Zeyd atı para ile aldı) (17,27)
- edât-ı cem':** birliktelik, çokluk edatı (hem Zeyd, hem 'Amr geldi) (39,15) (gelenler bunlardır, onlar gitdiler, gelmezler) (35,7) çokluk yapan edat (-IAr edatı) (47,15)
- edât-ı cem'-i misleyn:** misli kadar çoğaltma edatı (bunu da böyle bil) (28,24) (bu dahi malûm ola) (28,31) (Zeyd yine geldi, yine Zeyd geldi) (39,27)
- edât-ı cem'-i mutlak:** mutlak çoğunluk edatı (bu mes'eleyi seninle o bilür) (21,32)

- edât-1 cezâ:** karşılık edatı (Zeyd gelürse sen de gel) (28,22)
- edât-1 emr-i hâzır:** emir yapan edatlar (ever, karar) (30,14) (kıcırdı, vızırda, gürülde, gürle) (28,18) (yazdırğa, esirge) (30,25)
- edât-1 emr-i hâzır-1 musaggar:** küçültme anlamlı emir edatı (susa, benimse, tozsa) (31,7) (azımsa) (37,23)
- edât-1 fevr:** acillik edatı (yaz imdi) (22,30)
- edât-1 fevr ü ta'lîl:** acillik edatı (gelberü imdi hikâyet ideyim) (41, 24)
- edât-1 fi'l-i muhazzazu'n-nisbe:** ayırma edatı (yazmalı ha) (38,16)
- edât-1 fi'l-i mütemennâ'n-nisbe:** sonucu görme edatı (yazmalıdır hâlini görmeli) (38,16)
- edât-1 gayet:** sonluk ifade eden edat (ta oraya gitdi) (26,15)
- edât-1 gâyet-i mekân-1 emr-i tedricî:** mekânı, sınırı belli bir noktaya ulaştırın edat (Zeyd Şam'dan Mekke'ye dek gitdi) (29,26)
- edât-1 gâyet-i zamân-1 tedricî:** zamanı sınırlı olarak belli bir noktaya ulaştırın edat (şimdiye dek anlamadınsa hiç anlayacağın yokdur) (29,22)
- edât-1 gıybet:** III. tekil emir edatları (-sUn, -sUnlAr, -A, -AlAr) (anlasun) (60,35)
- edât-1 hâl:** durum edatı, şimdiki zaman edatı (elin irmiş iken oku) (21,14) (ben Zeyd'i soruyorum meger Zeyd gitmiş) (37,32)
- edât-1 ibtidâ:** başlangıç edatı (şimdiden taraldı) (29,31) (atı görmeksizin aldım) (23,17)
- edât-1 ihrâc mine'l-beyn:** aradan çıkarma edatı (hele şimdilik otur) (39,11) **edât-1 ilsâk:** bitişirme edatı (ipe yapışdı) (17,25)
- edât-1 intiha:** sonuçlandırma edatı (buradan oraya gitdi) (17, 29) (ikindiye degin geldi) (29,8)
- edât-1 ism-i alet- i fi'l:** fiilden türemiş alet ismi yapan edatlar (tıkaç) (26,34) (bıçak, kürek, elek) (32,34)
- edât-1 ism-i eser-i fi'l:** fiilin neticesiyle alakalı isim yapan edat (elenti, kesinti, kırıntı, kırpıntı) (26,19) (sümkürük, tükrük) (32,35)
- edât-1 ism-i masdar:** masdar edatı (kazanç, kıskanç) (26,32) (karartı, agartı) (26,17)
- edât-1 ism-i mekân:** yer ismi yapan edat (geçid) (28,15) (akıntı, yiyinti) (26,19)
- edât-1 ism-i mekân-1 mahsûs:** özel yer ismi edatı (sabunluk, yüklük, ellik) (35,20)
- edât-1 ism-i mensûb:** ilgi edatı (kumsal) (31,26) (yoksul) (31,28) (aylık, yıllık, gicelik) (35,28) ilgi ismi edatı (sığırtmaç) (26,28) (karanu hava) (34,26)
- edât-1 ism-i mevsûf:** sıfat ya da kalıcı isim yapan edat (tütsü, yatsu) (31,3) (tutsak) (31,25) (alkı, virgi) (33,9) belirtme ismi yapan edat (katıntı, ilinti) (26,18)
- edât-1 ism-i zamân-1 fi'l:** fiilden türemiş zaman ismi yapan edat (yatsu) (31,5)

- edât-1 isridrâk u istisna:** istisnayla beraber tercih edatı (söylerim amma gücenirsin) (22,24)
- edât-1 isti'âne:** yardımcılık edatı (Zeyd Bekir'i kamçı ile değil el ile bile uramaz) (25,16) (Zeyd Bekir'i kamçı ile döğdi) (21,27)
- edât-i istifham:** soru edatı (senin anlaman benim boynumun borcu mı a) (16,6) (okusun mı okumasun mı, Zeyd mi okusun) (36,12)
- edât-1 isti'lâ:** yükselme edatı (Zeyd ağaca çıktı) (17,30)
- edât-1 istimrârî:** sürerlilik anlamı katan edat (aglayarak geldi) (17,10) (daha söyle, daha söyleyecek, daha buradadır) (30,8)
- edât-1 istimrârî-i tavakku':** dileği sürdürme edatı (daha söyleme bakalım) (30,10)
- edât-1 istisnâ:** istisna edatı (bunları severim ille seni) (22,4) (yakarı bırakmam meger hakkımı veresin) (37,10)
- edât-1 ittihad-1 fi'leyn:** iki fiili birleştirme edatı (zarf-fiil) (o hasta yiyüp içiyor) (18,21)
- edât-1 izhâr:** meydana çıkarma edatı (Zeyd bakarcıl oldu) (27,30)
- edât-1 izâfet ü tahsis:** tamlama ekleri (100,3)
- edât-1 kasr:** sınırlandırma edatı (Zeyd ancak geldi) (23,34) (sen söyle) (39,15)
- edât-1 kıran:** yakınlık edatı (Zeyd yatdığıyla uyudu) (21,34)
- edât-1 lev m ü tevbîh:** azarlama edatı (Zeyd buraya gelmeli değil miydi a) (16,9)
- edât-1 lüzûm:** gereklilik edatı (dinildi, yoruldu) (34,32) (Zeyd'i burada egle, bekle, burada egleşin, beklesin) (51,4) emir edatı (kendin digil, Zeyd'e sarıl, koşa koşa yorul) (59,28)
- edât-1 masdar-1 muhaffef:** masdar yapan "-mA" edatı (her şeyi söylemeden söylememesi eyüdü) (60,16)
- edât-1 masdariyyet:** masdar edatı (yagcılık, bagcılık, kırıklık, varlık, yokluk) (35,14) (Zeyd okudukça güldükçe sen de oku, gül, Bekir yazdıkdâ okunur) (33,4) (yazmaklık, söylemeklik) (35,11)
- edât-1 mechûliyyet:** edilgenlik edatı (yatmakla uyunur, böyle dertden evlenmez) (53,21) (bundan agsanur, burada gülümsenür) (53,14) (Zeyd ile söyleşin, 'Amr'a söylenir) (59,16)
- edât-1 mef ûl:** tümleç edatı (Ali'yi gör, şunu vir) (18,10)
- edât-1 mef ûl-1 ma'a't-ta'rif:** tarifli tümleç edatı (parayı vir at al) (18,8)
- edât-1 mekân-1 mahsûs:** özel yer ismi yapan edat (sabunluk, ellik) (166,12)
- edât-1 meyl ü ragbet ü rahm u şefkat:** sevgi, acıma, şefkat edatı (kızcagız, kuzucagız, devecegiz) (30,32)
- edât-1 muhammenü'n-nisbe:** tahmin edatı (yazmalı gibi) (38,15)
- edât-1 mukâbele:** karşılama edatı (bu atı bâd-1 havaya değil para ile bile alamaz) (25,17)
- edât-1 musâhabet:** beraberlik edatı (Zeyd atı takıyla bile aldı)

(25,15)

edât-1 mutâva'at: dönüşlülük edatı (Zeyd'e görün) (53,10) (Zeyd 'Amr'ı gördü, 'Amr da Zeyd'e göründü, Zeyd 'Amr'ı yuvarladı, 'Amr da yuvarlandı) (54,2) (Zeyd testi kırıldı, testi de kırıldı) (59,26)

edât-1 mübâлага-i hades: kelimeye mübâлага anlamı katan edat (kızdı, kızıştı, iş güçledi, güçleşti) (31,35)

edât-1 mübâлага-i ism-i masdar: mübâлагаalı masdar ismi yapan edat (öled olmaz inşallah) (28,14)

edât-1 mübâлага-i ism-i mensûb: mübâлагаalı ilgi ismi yapan edat (ölümcül, adamcıl) (27,29)

edât-1 mübâлага-i ma'a'l-lüzûm: gereklilikle birlikte mübâлага anlamı katan edat (Zeyd Bekir'i sıkı, Bekir sıkıştı) (32,2)

edât-1 mübâлага-i mensubun bi's-sıga: -el ekiyle yapılmış meslek isimleri (kırıkçı, keserci, suçu sıvacı) (19,2)

edât-1 mübâлага-i sıfat-1 sâbite: mübâлагаalı kalıcı sıfat yapan edat (gezenti) (26,20) (utangaç) (27,23) (94,17)

edât-1 mübâлага-i mekân-1 fi'l: fiillerden yapılan yer ismi edatı (bataklık) (166,11)

edât-1 mülâbese vü musâhabet: yakınlık, dostluk edatı (Zeyd Bekir ile geldi) (21,31) (Zeyd Bekir ile bile alamaz) (25,16)

edât-1 müstakbel-i meczûmu'n-nisbe: gelecek zaman edatı (Zeyd arayacak, ağlayacak, gelecek, gidecek adam var mı) (19,18)

edât-1 müstakbel-i müstahsenü'n-nisbe: tercih edatı (togrısı yazmalıdır) (38,15)

edât-1 müşâreket: işteşlik edatı (Zeyd ile Bekir sarmaş tolamaş oldu) (37,27)

edât-1 müşâreket-i bi-tarîki'l-ma'iyye: karşılıklı işteşlik edatı (Zeyd'e gül, Zeyd'e gülüşün, Bekir'e bak, Bekir'e bakışın) (32,4)

edât-1 müşâreket-i bi-tarîki'l-mugâlebe: yarışma işteşlik edatı (koş, koşuşun) (32,8)

edât-1 müşâreket-i bi-tarîki'l-mugâlebe ve'l-mukâlebe: karşılıklı üstünlük sağlayıcı işteşlik edatı (Zeyd'i çek, Zeyd'i çekişin, dög, dögüşün) (32,10)

edât-1 müşâreket-i bi-tarîki'l-ma'iyyet-i ma'a'l-lüzûm: gereklilikle birlikte işteşlik edatı (Zeyd'i burada egle, Bekir'i oyala, bekle, burada egleşin, oyalasın, beklesin) (32,6)

edât-1 nida: nida (seslenme) edatı (ey zâlim söyle bakalım) (24,7) (a olgum oku) (15,33)

edât-1 nisbet-i haberiyye: isimlerin yüklem olmasını sağlayan edat, bildirme eki (Zeyd budur, Zeyd burada mıdır) (28,35)

edât-1 rabt: bağlaç (bolay bu ahşam geleydi) (26,1)

edât-1 sebeb: sebep edatı (ne bulduysa edeble buldı) (21,30)

edât-1 sıfat-1 hâdese: sıfat yapan edat (sıfat-fiil) (yazgan, gitgen adam) (33,34)

edât-1 sıfat-1 sâbite: kalıcı sıfat yapan edat (bozuk, dönük, kırık,

- kesik, kırık) (32,30) (yorka hayvan) (33,7) (yorgun, turgun, kırgın) (34,2)
- edât-1 ta'accüb:** hayret edatı (şimdi Zeyd burada mı ya) (39,22) (sen mi anlamayacaksın a) (a Zeyd mi okuyacak) (16,13)
- edât-1 ta'diyye:** ettirgenlik edatları (arat, okut) (26, 14) (bulandır, tolandır, bakındırma) (54,17) (bitir, yitir, gider, togur) (54,31) (didir, didirt, yidirt) (55,31) (26,45)
- edât-1 tafdil:** faziletlendirme, yüceltme edatı (bunların en söyleyicisi) (21,23)
- edât-1 tafsil:** açıklama edatı (imdi) (22,29)
- edât-1 tahkik:** gerçekleştirme ve kuvvetlendirme edatı (Zeyd ikindiye geldi) (28,7)
- edât-1 tahsin:** beğenme edatı (pepe ne güzel) (26,6)
- edât-1 tahsis:** hususilik edatı (sen buraya gelmeli değil misin a) (16,10)
- edât-1 tahvif u tahzîr:** sakındırma edatı (hele söyle) (39,12)
- edât-1 tahzîz:** teşvik edatı (Zeyd okusa a, yazsa a) (16,20)
- edât-1 taklîl u tasgîr:** azaltma edatı (söyleyesi geldi, batasıya gitti) (17,4)
- edât-1 takrîb ma'a't-tenbîh:** ikazlı yaklaştırma edatı (işbu) edatı (20,29)
- edât-1 takvît:** kuvvetlendirme, pekiştirme edatı (Zeyd atı para ile aldı) (17,27)
- edât-1 ta'lîl:** sebep edatı (Zeyd'i görme için, seni sevdiğim için) (19,34) (Zeyd okumaya geldi) (17,29) (korkumdan söyleyemem) (29,33) (Bekir kaçmıyor, Zeyd gelmenin iş görüldü) (23,15)
- edât-1 ta'rîf:** tanım edatı (hani bu kitabı görecek adam yok mı) (39,19) (ol adam daha gelmedi) (21,25) (isim şol kelimedir ki) (32,16)
- edât-1 tasdik:** kabullenme edatı (eved, Zeyd güldü) (24,3)
- edât-1 tasgîr-i hades ü vâsf:** sıfattan küçültme anlamlı fiil türeten edat (ag, agsa) (31,12)
- edât-1 tasgîr-i taleb:** isteği azaltan edat (gülesim ağlayasım) (31,12)
- edât-1 tasgîr-i hades:** anlamı daraltma edatı (gülümse, kınamsa) (52,32)
- edât-1 tasgîr-i vâsf:** küçültme edatı (kuruca adam) (27,3) (ekşimtirek, karamtırak) (37,16) (sarışın) (32,19) (yağlıca, kuruca, karaca) (27,3)
- edât-1 tasgîr-i zât:** küçültme edatı (koyuncuk, çobancık, devecik) (27,22)
- edât-1 tavakku' ma'a't-takrîb:** yaklaştırmayla birlikte isteme edatı (işte geldim, işte gelmiş) (21,4) (işte okuyacağım, işte Zeyd gelecektir) (21,6)
- edât-1 te'kid-i taleb:** isteği güçlendirme edatı (söyle ha, söyleme ha) (39,6)

- edât-1 teb'id:** uzaklaştırma edatı (dey şu adam, dey şurası) (47,15)
- edât-1 teb'iz:** kısımlandırma edatı (Zeyd kendini bilenlerdendir) (29,32)
- edât-1 tebyîn:** belirtme edatı (bundan haberin yok) (29,33)
- edât-1 tehdîd:** tehdit edatı (o artık elvirir) (16,30)
- edât-1 tekrîr u 'adi:** paylaşırma (üleştirme) edatı (birer, ikişer, üçer, dörder, azar azar kaçır dane) (32,12)
- edât-1 teksir:** çoğaltma edatı (bakın, gezin) (53,10)
- edât-1 temennî:** dilek edatı (tek okusa da adam olsa) (26,25) (keski para olsa da hacc itsem) (34,17)
- edât-1 temyiz:** seçme edatı (bu kimse kıyafetçe eyü huyca kötüdür) (27,8)
- edât-1 tenbîh-i münâdî:** seslenme edatı (be ey efendim, be hey efendim) (43,1)
- edât-1 tenbîh:** uyarı edatı (o adam nerede) sorusuna (işte) cevabındaki işte edatı (21,7) (be ey birader, be hey efendim söylesen a, a be çocuk niçün söylemiyorsun) (24,32)
- edât-1 tenezzül:** aşağılama edatı (söylersen bari doğru söyle) (25,9)
- edât-1 terakki:** temenni veya yetinme bildiren edat (Zeyd söylediğine göre Bekir dinlese bari) (25,8)
- edât-1 terdîd:** reddetme edatı (ya edatı (28,8) (ya olur ya olmaz) (39,22) (Zeyd ne yazdı, ne okudu) (38,31)
- edât-1 tevakku' ma'a't-tahkik:** gerçekleştirme edatı (işte Zeyd geliyor) (21,5)
- edât-1 tevbîh:** azarlama edatı (Zeyd buraya gelmeli değil miydi a) (16,8)
- edât-1 tevkîl:** zaman belirleme edatı (Zeyd okuyacak sen de oku) (19,27) (Zeyd gelince sen de gel) (23,29) (Zeyd okudukda sen de oku) (28,20)
- edât-1 teşbîh:** benzetme edatı (bencileyin, buncılayın) (28,1) (Zeyd deli gibi olmuş) (33,11)
- edât-1 'umûm-1 efrâd:** insanların genelini ifade eden edat (her kim gelürse gelsün) (38,8)
- edât-1 zarf:** zaman zarfı edatı (ahşamleyin geldim) (23,19) (Zeyd şunda, bunda efendisinde buradadır) (28,21)
- edât-1 zarfiyyet:** zarf edatı (-dA) eki (40,11)
- edât-1 zecr ü men:** alıkoyma, engelleme edatı (söylemesin a) (16,22)
- edât-1 şekk-i ahir:** şüphe edatı (yahud) edatı (Zeyd ya ondadır, ya şundadır, yahud bundadır) (28,9)
- edât-1 şart:** eğer edatı (eger söylerse iş olur) (21,11)|
- edât-1 şekk ü tahmîn:** şüphe ve tahmin edatı (Zeyd geldiği gibi anlarım, bana kalursa Zeyd görmeli gibi) (33,12)
- edevat:** edatlar (16,17)|
- efâl:** fiiller (17,1)
- efâl-i nakısa:** eksik fiiller (-İdi, -İmiş, -IsA) (17,13)

- elif-i resmiyye:** kelimelerin sonlarındaki "a" harfi (bana, sana, ona) (47,6)
- emr-i hâzır-ı 'ademî:** olumsuz haldeki emir fiili (yazma, yazmasun) (61,14)
- emr-i hâzır-ı 'ademiyyü'l- iktidar:** yeterliliğin olumsuz emir şekli (yazama, söyleyeme) (60,21)
- emr-i hâzır-ı mezîdün fih-i me:** "-mA" yapım eki almış türemiş fiillerin emir şekli (yazma, yazdırtma) (60,10)
- emr-i hâzır-ı mezîdün fih-i mse:** "-msA" yapım eki almış türemiş fiillerin emir şekli (gülümse, kınamsa) (52-32)
- emr-i hâzır-ı mezîdün fih-i se:** "-sA" yapım ekiyle yapılmış türemiş fiillerin emir şekli (ağ, ağsa) (52,26)
- emr-i hâzır-ı mezîdün fih-i zir:** "-zir" yapım eki almış fiilin emir şekli (çocuğu emzir) (55,12)
- emr-i hâzır-ı mezîdün fih-i'l-lam:** "-I" yapım ekiyle yapılmış türemiş fiillerin emir şekli (yazıl, savul) (59,11)
- emr-i hâzır-ı mezîdün fih-i'n-nun:** "-n" yapım eki almış türemiş fiillerin emir şekli (öğren, aran, giyin, Zeyd'e görün) (53,3)
- emr-i hâzır-ı mezîdün fih-i'r-ra:** "-r" yapım ekiyle yapılmış türemiş fiillerin emir şekli (bitir, yitir, gider, togur, ever, karar) (54,31)
- emr-i hâzır-ı mezîdün fih-i'ş-şin:** "-ş" yapım ekiyle yapılmış türemiş fiillerin emir şekli (bu sözi Zeyd ile söyleş) (52,15)
- emr-i hâzır-ı mezîdün fih-i't-ta:** "-t" yapım ekiyle yapılmış türemiş fiillerin emir şekli (okut, yazdırt) (55,17)
- emr-i hâzır-ı mücerred:** yalın fiillerin emir şekli (söyle, ara, ağ, gül, uç, em, oku) (48,19)
- emr-i hâzır-ı mücerred-i 'örfi:** isimlerden türemiş fiillerin emir şekli (gözet, öğret, kıcırdı, ever, barkar, sarar, karar, esirge, susa, öksür, diril, tüşkür, sula, semizlen) (51,5)
- emr-i hâzır-ı mufahhama:** kalın ünlülü fiiller (19, 16)
- emr-i hâzır-ı murakkaka:** ince ünlülü fiiller (19, 17)
- emr-i hazır:** fiil kökü (16,1)|
- emr-i hâzır-ı 'ademî:** olumsuzluk eki almış fiilin emir şekli (yazma, yazdırma) (60, 10)
- emr-i hâzır-ı vücûdî:** olumlu haldeki fiil (yaz, yazsun) (61,14)
- emr-i mücerred-i hakîkî:** fiillerin basit emir şekilleri (gül, ağla, ara, bul, oku, yaz, iç, yi) (51,3)
- emr-i mücerred-i lâzım:** geçişsiz yalın fiil
- emr-i mürekkeb-i izâfî-i iktidârî-i mükerrerü'l-'amel:** ilk fiili tekrarlanan yeterlilik fiilinin tezlük birleşik fiilin emir şekli (hele söyleyi söyleyi virebil) (125,4)
- emr-i mürekkeb-i izâfî-i istimrârî-i intişârî-i mükerrerü'l-'amel:** ilk fiili tekrarlanan genel sürerlilik fiilinin tezlük birleşik fiilin emir şekli (yazı yazı virüp turma, söyleyi söyleyi virüp yatma)

(124,33)

emr-i mürekkeb-i humâsi: beş fiilden oluşan birleşik fiil (yazı yazı virüp turmaya gör) (17,25)

emr-i mürekkeb-i ibtidârî: başlama, başlangıç fiili (tuta gör, söyleye gör) (123,1)

emr-i mürekkeb-i iktidârî: yeterlik fiili (hele yazabil, hele söyleyebil) (122,30)

emr-i mürekkeb-i iktirâbî: yaklaşma fiili (yazayazdı, söyleyeyazmış) (123,7)

emr-i mürekkeb-i istikrârî: sürerlilik fiili (bakakal, uyuyakal) (122,24)

emr-i mürekkeb-i istimrârî-i intişârî: genel sürerlilik fiili (işin yoksa yat tur, tur yat, yatup turma, turup yatma) (122,13)

emr-i mürekkeb-i istimrârî-i intişârî-i ibtidârî: başlangıç fiilinin genel sürerlilik birleşik fiilin emir şekli(yazup turmaya gör, söyleyüp yatmaya gör) (124,19)

emr-i mürekkeb-i istimrârî-i intişârî-i iktidârî: yaklaşma fiilinin genel sürerlilik birleşik fiilin emir şekli (yazup turmaya yazdı, gidüp yatmaya yazmış) (124,26)

emr-i mürekkeb-i istimrârî-i intişârî-i iktidârî: yeterlik fiilinin genel sürerlilik birleşik fiilin emir şekli (yazup tutmayabil, hele yatmayabil) (124,14)

emr-i mürekkeb-i istimrârî-i tevkîti: süreli sürerlilik fiili (yaza tur, söyleye ko) (122,19)

emr-i mürekkeb-i izâfi: tezlük fiili (yazı vir, söyleyi vir) (122,6)

emr-i mürekkeb-i izâfi-i ibtidârî: başlama fiilinin tezlük birleşik fiilin emir şekli (yazı vire gör) (124,1)

emr-i mürekkeb-i izâfi-i ibtidârî-i mükerrerü'l-'amel: ilk fiili tekrarlanan başlangıç fiilinin tezlük birleşik fiili şekli (yazı yazı vire gör) (125,10) (159,3)

emr-i mürekkeb-i izâfi-i iktidârî: yeterlik fiilinin tezlük birleşik fiilin emir şekli (hele yazı virebil, hele söyleyi virebil) (123,31) (154,6)

emr-i mürekkeb-i izâfi-i iktirâbî: yaklaşma fiilinin tezlük birleşik fiilin emir şekli (söyleyi vire yazdı, yazı vire yazmış) (124,8) (155,13)

emr-i mürekkeb-i izâfi-i iktirâbî-i mükerrerü'l-'amel: ilk fiili tekrarlanan yaklaşma fiilinin tezlük birleşik fiilin emir şekli (yazı yazı vire yazdı, söyleyi söyleyi vire yazmış) (125,17) (159,21)

emr-i mürekkeb-i izâfi-i istimrârî-i intişârî: genel sürerlilik fiilinin tezlük birleşik fiilin emir şekli(söyleyi virüp turma, yazı virüp yatma) (123,19) (152,4)

emr-i mürekkeb-i izâfi-i istimrârî-i intişârî-i ibtidârî: başlangıç fiilinin genel sürerlilik fiili tezlük birleşik fiilin emir şekli(söyleyi virüp turmaya gör) (125,31) (160,17)

emr-i mürekkebi izâfi-i istimrârî-i intişârî-i ibtidârî-i mükerrerü'l-'amel:

ilk fiili tekrarlanan başlangıç fiilinin genel sürerlilik şeklinin tezlik birleşik fiilin emir şekli(söyleyi söyleyi virüp turmaya gör) (126,19) (161,33)

emr-i mürekkebi izâfi-i istimrârî-i intişârî-i iktidârî: yeterlik fiilinin genel sürerlilik fiilinin teziik birleşik fiilin emir şekli(hele söyleyi virüp turmayabil) (125,24) (159,31)

emr-i mürekkebi izâfi-i istimrârî-i intişârî-i iktidârî-i mükerrerü'l-'amel: ilk fiili tekrarlanan yeterlik fiilinin genel sürerlilik fiilinin tezlik birleşik fiilin emir şekli (hele yazı yazı virüp turmayabil) (126,11) (161,12)

emr-i mürekkebi izâfi-i istimrârî-i intişârî-i iktirâbi: yaklaşma fiilinin genel sürerlilik şeklinin tezlik birleşik fiilin emir şekli(yazı virüp turmaya yazdı) (126,3) (161,1)

emr-i mürekkebi izâfi-i istimrârî-i intişârî-i iktirâbi-i mükerrerü'l-'amel: ilk fiili tekrarlanan yaklaşma fiilinin genel sürerlilik şeklinin tezlik birleşik fiilin emir şekli(söyleyi söyleyi virüp turmaya yazdı) (126,27) (162,16)

emr-i mürekkebi izâfi-i istimrârî-i tevkîti: süreli sürerlilik fiilinin tezlik birleşik fiilin emir şekli(yazı vire tur, söyleyi vire ko) (123,25) (153,8)

emr-i mürekkebi izâfi-i mükerrerüVamel.ilk fiili tekrarlanan tezlik birleşik fiilin emir şekli (yazı yazı vir, söyleyi söyleyi vir) (123,12) (151,8)

emr-i mürekkebi rüba'i: dört fiilden oluşan birleşik fiil (yazı yazı vire gör) (17,24)

emr-i mürekkebi sünâ'i: iki fiilden oluşan birleşik fiilin emir şekli (yazı vir) (17,22)

emr-i mürekkebi süba'i: beşi söylenmiş biri kaldırılmış fiiller ile - İdi, -İmiş fiillerinden biriyle birleşmiş birleşik mazi fiiller (yazı yazı virüp turmaya yazdı) (17,26)

emr-i mürekkebi sülâsi: üç fiilden oluşan birleşik fiilin emir şekli (yazı vire gör) (17,23)

esma: isimler (17,1)

esmâ-i a'dâd: sayı isimleri (18,35)

esmâ-i ef âl: fiil isimleri, fiillerden yapılmış isimler (94,12)

esmâ-i emkine: yer isimleri (Şam, Mekke) (29,25)

esmâ-i esvât: tabiat taklidi isimlerden türeme isimler (fısıltı, hırıltı) (96,27)

esmâ-i istifham: soru isimleri (ne) (43,2)

esmâ-i işârât: işaret isimleri (bu, şu, bura, şura, böyle, şöyle) (48,3)

esmâ-i kenviyye: kinaye isimleri, soru edatları (ne, nere, kaç, kaçan, kanı, karığı) (36,13)

esmâ-i mensûbe: -II, siz, -Icl, -tmaç, -cıl, -kil, -sal, -sul, -nu, ilk

- ekleriyle yapılan ilgi isimleri ('Osmanlı, köylü, yagsız, suçlu, birinci, ölümcül, kuşku, kumsal, yoksul, karanu, aylık) (164,33)
- esmâ-i müştakk:** türemiş isimler (16,17) |
- esmâ-i sıfat:** sıfat (kara, kuruca) (27,3)
- esmâ-i sıfat-ı sâbite:** pekiştirmeli sıfat (tostoparlak, upuzun, kıpkısa, tostogru)'(94,10) (19,3) **(94,10)**
- esmâ-i ezmine:** zaman isimleri (23,14)
- esvât:** tabiat taklidi kelimeler, yansıma kelimeler (31,21)
- eşkâl:** harfler (14,10)
- fâ'il:** özne (ben yazdım) (20,31)
- fa'iliyyet:** özneye ilgili, özne olma halleri (7,21)
- fetha:** a,e sesleri (13)
- fetha-i hâlise:** a,e ünlüleri
- fevâl-il-i müte'addide:** değişik özneler (51,18)
- fil:** iş, hareket, oluş bildiren, zaman ve nisbet ifade eden kelime (8,3)
- fi'l-i câmid:** kök halindeki donmuş fiil (17,13)
- fi'l-i bâsit-i lafzen mürekkeb-i ma'nen:** mana olarak birleşik lafız olarak basit fiil (söyleyeme) (17,18)
- fi'l-i bâsit-i lafzen ve ma'nen:** lafız ve mana itibariyle basit fiil (yaz, yazıyor) (17,17)
- fi'l-i bâsit-i ma'nen mürekkeb-i lafzen:** lafzen birleşik mana olarak basit fiil (yazdı, yazmış yazsa) (17,19)
- fi'l-i emr:** emir ifade eden fiil (tek sag olsun da ne vakit gelürse gelsin) (26,26) (60,27)
- fi'l-i hâl:** şimdiki zaman (Zeyd kitabı yazıyor, Bekir bum söylüyor) (73,12) (yazıyor, söyleyor) (50,13)
- fi'l-i hâl u fi'l-i hâzır:** iyor ekiyle kurulmuş şimdiki zaman (yazdırıyor) (18,7) (50,13)
- fi'l-i mâzî-i muhammenu'n-nisbe:** zanlı geçmiş zamanı ifade eden fiil (yazmalı gibi, yazmamalı gibi) (83,1)
- fi'l-i mücerred-i hakîkî:** gerçek yalın fiil (gül, ağla, di, yi) (16,20) kök halindeki fiiller (ara, bul, oku, yaz) (9,3)
- fi'l-i mücerred-i örfi:** fiilden fiil türeten eklerin dışındaki ekleri alan fiil (görür, gözedir) (9,10)
- fi'l-i mürebbi'ü'n-nisbe:** gereklilik kipi (yazmalı) (50,16) (82,19)
- fi'l-i mürekkeb:** birleşik fiil (yazı yazı virüp turamay yazdı) (9,23)
- fi'l-i mürekkeb-i lafzen ve ma'nen:** lafız ve mana itibariyle birleşik fiil (yazı virüp turma) (17,15)
- fi'l-i müsellesü'n-nisbe:** şart kipi (söylese) (20,10) (112, 4)
- fi'l-i müstakbel-i müstahsenü'n-nisbe:** beğenilen, istenilen gelecek zamanı ifade eden fiil (bana kalsa yazmalıdır dirim, togrısı yazmamalıdır) (83,5)
- fi'l-i mütemennâ'n-nisbe:** temenni ifade eden fiil (yazmalı, gelmeli) (83,10) (yazmalıdır hâlini görmeli) (38,16)
- fi'l-i müştakk:** türemiş fiit (gözet, esirge, azımsa) (8,16)

- fi'l-i müştakkun minh-i hakîki:** asıl yalın fiil (yaz, söyle) (17,10) |
- fi'l-i müştakkun minh-i izâfi:** türemiş fiil (gözet, yazdur) (17,11) |
- fi'l-i nâkıs:** imek fiili veya yardımcı fiillerden kurulan fiiller (deli ol, ekşi eylesin) (9, 26)
- fi'l-i tâmm:** yalnız başına anlam ifade eden fiil (yazma, oku, yazar) (9,25)
- fi'l-i temennî:** istek fiili (keski söylese, keski söyleye de gele) (115,28)
- fi'l-i tereci:** beklenti fiili (bolay söyleye de gele) (115,29)
- fi'l-i şart:** şart fiili (eğer söylerse iş olur) (21,11) |
- gibili mefûl:** gibi edâtiyla yapılan tümleç (Zeyd Bekir gibi anlayamaz, Bekir yatdığı gibi uyudu) (176,15)
- gramer:** dil bilgisi. (7,7)
- haber:** bildirme ekleri (biz böyleyiz, sen öylesindür) (20,29) **(172,29)**
- haberiyye:** yüklemle ilgili (16,2) (170,27)
- hades:** anlam (49,25)
- hades-i 'ademî:** olumsuz anlamlı (fiil) (60,8)
- hades-i mensubun bin:** anlamından arınmış fiil(122,4)
- hades-i mutlak:** mutlak anlam (67,17)
- hades-i vücûdî:** olumlu anlamlı (fiil) (60,8)
- hâl:** kelimeleri yüklemlerine veya başka kelimelere bağlayan -A, -sA, -iken, -cA, meger ek veya edatlarıdır (yata düşdi, çıka geldi)(176,23) (Zeyd gitdi, Bekir ise Zeyd'i arar, sen Zeyd'i ararsın Zeyd ise gitmiş) (176,31) (elin ermiş iken oku, okuyorken düşün) (177,3) (bu hâne böylece bin gurus ider, Zeyd 'Amr ile bilece geldi) (177,6) (ben Zeeyd'i soruyorum meger Zeyd gitmiş) (177,10)
- harf-i ahir-i sâkin:** kelimenin sonundaki ünsüz harf (41,28)
- harf-i hâl:** durum eki (Zeyd gitdi sen ise Zeyd'i ararsın) (20, 20)
- harf-i izâfet:** tamlama ekleri (benim efendim, bizim efendimiz) (36,1)
- harf-i nefy:** olumsuzluk edatı (bu mes'ele ne onun anladığı gibidir, ne bunun anladığı gibidir) (36,22)
- harf-i nidâ:** seslenme edatı (a be efendim olur) (24,34)
- harf-i sâkin:** sonu ünsüzle biten kelimelerdeki sondaki ünsüz harf (41,15)
- harf-i temdîd:** devam ettirme eki (Zeyd Bagdad'dan geleli görmedim) (22,17)
- hâsıl-ı masdar:** "-İş" ekiyle yapılan masdarlar (bunun kitabı okuyuşı, yazışından daha güzel) (67,21) (71,28) (yazış, söyleyiş) (50,13)
- hatt:** imla kuralları (7,13,24)
- hazf:** kelimeden bir harfi düşürme (7,14)
- hâlî üzre ibkâ:** durumunda değişiklik olmaksızın (42,6)
- hurûf u hârekât-ı Türkiyye:** Türkçe ekler ve sesler (4,4)
- hurûf-ı 'Arabiyye:** Arapça ekler (3,9)
- hurûf-ı asliyye:** kelimenin kökünü oluşturan harfler (43,18)

- hurûf-1 basite:** yalın ekler (16,2)
- hurûf-1 emriyye:** isimden fiil türeten ekler (diril, gözet, kıcırdı, ever) (8,19)
- hurûf-1 Fârisiyye:** Farsça ekler (3,9)
- hurûf-1 hece':** hece yapan ekler (12,12)
- hurûf-1 ma'ânî:** anlam türeten ekler (12,8)
- hurûf-1 mahzûfe:** bir ekteki seslerin düşüp yerine başka bir ekin getirilmesidir (emzir) (emzik) (44,28) **(44,14)**
- hurûf-1 maktûbe:** bir ekin değiştirilmiş şekildeki halleri (ben böyleyim) (42,33) (41,1)
- hurûf-1 mebâni:** kalıplaşmış ekler (12,8)
- hurûf-1 mugayyeretü'l-ihdâs:** fiilden fiil türeten ekler (anlamı değiştiren ekler) (söyleş, aran, agsa, gülümse, uçur, emzir, okut, yazdır, yazıl, yazma) (49,31)
- hurûf-1 mugayyeretü'n-nisbe:** fiillere eklenen ve fiilden fiil türeten eklerin dışındaki ekler (9,17)
- hurûf-1 mürekkebe:** birleşik ekler (16,2)
- hurûf-1 nidâ:** seslenme edatı (be ey birader) (24,32)
- hurûf-1 Türkiyye:** Türkçe ekler (3,9)
- hurûf-1 zâ'ide:** ek halinde kullanılan harfler (43,18)
- hurûf-1 zâ'ide-i müctelibe:** kelimelerin sonlarında kullanılan ekler (12,8)
- idgam:** birbirine benzeyen iki harfin bir harfe dönüşmesi, iyor ekinde -i harfi önce -y'ye dönüşür, dolayısıyla iki tane -y olur; bu iki -y tekleşerek idgam olur (okuyor) (42,19)
- ileli mef ûl:** ile edatıyla yapılan tümleç (Zeyd ile söyleşilür) (175,7)
- inli mef ûl:** -In ekiyle yapılan tümleç (Zeyd kaçmağın, Bekir gelmemegin iş girüledi, bum görmeksizin aldım, Zeyd'i ansızın gördüm, Zeyd ahşamleyin, giceleyin, sabahleyin, gündüzleyin, gündüzün, ikindileyin, ikindiyyin, öyleyin geldi) (175, 12)
- inşâ'iyye:** dilek kipi ile ilgili (16,2) (170,28)
- isim:** bir kavramı karşılayan kelime (8,5)
- iskât:** harf düşmesi (boşa, boş) (49,17)
- ism-i alet-i fi'l:** fiillere eklenen eklerle yapılmış alet isimleri (elek, kürek, süpürge) (20,1) (105,23)
- ism-i eser-i fi'l:** fiilin neticesiyle alakalı isim (elenti, kesinti, kırıntı, kırpıntı) (26,19) (sümükürük, tükrük) (32,35) (102,2)
- ism-i işâret:** işaret ismi (bura, şura, böyle, şöyle) (47,9)
- ism-i masdar:** -ti, -ç, -cAmA, -K, -KÎ, -ku, -m ekleriyle yapılmış kalıcı isimler (karartı, sevinç, sürünceme, yakışık, dirim, korku) (19,10) (96,15)
- ism-i mekân-ı fi'l:** fiillere eklenen eklerle yapılan yer isimleri (akıntı, geçid, basamak) (19,28) (103,17)
- ism-i mekân-ı mahsûs:** -llk ekiyle yapılan yer isimleri

(sabunluk, ellik)(105,14)

ism-i mensûb-ı bî's-sıga: sıra sayı sıfatı (birinci, ikinci) (20,21)

ism-i mensûb-ı vasfî: pekiştirmeli aitlik ismi (en yağlı, daha kumsal, karanurak) (20,17)

ism-i mensûb-ı vasfiyye: niteleme sıfatı (güzelce, yağlıca) (27,1)

ism-i mensûb: aitlik, mensubiyet ismi (Osmanlı, köylü, yagsız, birinci, sıgırtmaç) (20,13) ilgi ismi (sıgırtmaç) (26,28) (164,33)

ism-i mevsûf: belirtme ismi (ilinti, tütsü, tutsak, kuşak) (98,30) (ilinti, tütsü, sarık, alkı, virgi, takım, yağmur, yanılmaç, talkıç) (50,22) (68,15) (98,25)

ism-i mübhem-i istifhâmî: soru edatları (kim okumuş, kim görmüş) (36,17) (Zeyd ne oldu, nedir aradığın) (36,21) (geleli kaç gündür, kaç gurus virdin) (36,28) (kanı Ferhâd ile Şirin) (36,33)

ism-i mübhem: belirsizlik ismi (Zeyd ne olsa boş) (36,19)

ism-i müddet: zaman edatı (Zeyd geleli üç gündür) (22,10)

ism-i müsnedün ileyh: yüklemde özne olan zamirler (ben söylüyorum, sen ise anlamıyorsun) (20,9)

ism-i müştakk: türemiş isim (taşlık, güzelce, kırmak, yazı) (8,20)

ism-i zamân-ı fi'l: fiillere eklenen eklerle yapılmış zaman isimleri (yatsu) (19,30) (105,18)

ism-i zamân-ı mahdûd: sınırlandırılmış zaman ismi (yaşa, yaş) (68,23)

ism: isim (8,2)

istifham: soru (16,6)

izhâr-ı te'essüf ü telehhüf: kederi yansıtırma kelimesi (vah zavallı) (39,1)

izâfet: tamlama (7,21)

iştikak: türeme bilgisi (7,13)

kalb: bir harfin yerine başka bir harf yerleştirme (7, 14)

kazaya: cümlecikler (122)

kaziyye: cümlecik (122)

kef-i rihve: g harfi (yürügen) (95,24)

kelimât-ı musaggara: -clk, -cA, -cII, -gII, -şln, -şmen, -mtlrAk, -msA -sA, -sI ekleriyle yapılan küçültme kelimeleri (kuzucık, güzelce, akçıl, kırkıl, sarışın, delişmen, ekşimtirek, azımsa, gülümse) (169, 21)

kelimât: kelimeler (15,16)

kelime-i ecnebiyye: batı dillerinden alınmış kelime (41,23)

kesre-i hâlise: ı, i ünlüleri (13, tablo)

kesre-i münfetiha: kapalı e (i-e arası ses) ünlüsü (13, tablo)

kesre: ı, i sesleri (13, tablo)

lâhik: eklenen, eklenmiş (16,1)

lâzım: geçişsiz fiil (Amr dinlesün) (10,9)

lühûk: ekleme (16,23)

ma'ânî-i selase: fiiller için zaman, nisbet, hades anlamları (16,7)

- ma'lûm-ı 'ademî:** olumsuz etken fiil (62,tablo)
- ma'lûm-ı 'ademî bi-i'tibâri'l-cüz'i'l-evvel:** birleşik fiillerde ilk fiilin olumsuzunun etken şekli (yazmayı vire gör) (154,31)
- ma'lûm-ı 'ademî bi-i'tibâri'l-cüz'i's-sânî:** birleşik fiillerde ikinci fiilin olumsuzunun etken şekli (yazı virmeye gör) (154,34)
- ma'lûm-ı 'ademiyyü'l-iktidâr:** yeterliliğin olumsuz etken şekli (63.tablo)
- ma'lûm-ı vücûdî:** olumlu etken fiil (yazı virüp turuyor) (153,3)
- ma'lûm-ı vücûdî bi-i'tibâri'l-cüz'i'l-evvel:** birleşik fiillerde ilk fiilin olumlusunun etken şekli (yazı virüp turuyor) (153,3)
- ma'rife:** belirtili (belirli) isim (Ali Veli beg oğlu, ben, sen, bu, şu, benimki, atı alan adam, ol zât) (11,19)
- ma'tûf:** atfedilmiş, isnad olunmuş (iki fiilden oluşan birleşik fiillerin ilk fiili) (yazupturdu) (137,27)
- ma'tûfun 'aleyh:** bir bağ ile kendisine bağlı olan kelime (birleşik fiillerde ikinci fiil) (yazupturdu) (137,26)
- ma-i nâfiyye:** olumsuzluk yapan -mA eki (150,4)
- madrûb:** tek sayıyla ifade edilen sayılar (on, bir, iki) (172,8)
- madrubun fih;** birden fazla sayıyla ifade edilen sayılar (on bir, iki bin, yüz onüç) (172,8)
- makâm-ı te'essüf ma'a't-ta'accüb:** hayretle birlikte keder bildiren vay kelimesi (vay Zeyd geldi mi) (39,2)
- masadır:** masdarlar (17,1)
- masdar-ı aslî:** -mAk ekiyle yapılan masdar (kitabı yazmak, me'alini söylemekden) (67,18) (yazmak, söylemek (50,12) **(69,12)**)
- masdar-ı asliyye:** asli masdar (23,14)
- masdar-ı mü'ekked:** -mAkllk ekiyle yapılan masdar (kitabı yazmaklık, söylemeklik) (67,19) (yazmaklık, söylemeklik) (50,12)
- masdar-ı muhaffef:** -mA ekiyle yapılan masdar (kitabı yazma, söyleme) (67,18)
- masdar-ı mutlak-ı aslî:** -mAk ekiyle yapılan masdar (bum söylemek, ona okumaktan eyüdü) (17,34)
- masdar-ı mutlak-ı muhaffef:** -mA ekiyle yapılmış masdar (yazma, söyletme) (18,1)
- mâzî-i mahsûsu'n-nisbe:** görülen geçmiş zaman (yazdı, söylemedi) (20,6) (106,33)
- mâzî-i menkûlu'n-nisbe:** öğrenilen geçmiş zaman (yazmış, söylemiş) (20,8) (109,12)
- mazmûmu'l-ahir:** sonu u veya ü ünlüsüyle biten kelimeler (42,9)
- mebnî li'l-fâ'il:** faillik ifade eden yapı (91,7)
- mebnî li'l-mef'ûl:** mefulluk ifade eden yapı (91,7)
- mechûl-ı 'ademî:** olumsuz edilgen fiil (yazılmayı vire gör) (154,31)
- mechûl-ı 'ademiyyü'l-iktidâr:** yeterliliğin olumsuz edilgen şekli (64.tablo)
- mechûl-ı 'ademî bi-i'tibâri'l-cüz'i'l-evvel:** birinci fiili itibarıyla

- olumsuz edilgen fiil (yazılmayı vire gör) (154,31)
- mechûl-ı 'ademî bi-i'tibâri'l-cüz'i's-sânî:** ikinci fiili itibarıyla olumsuz edilgen fiil (yazılı virmeye gör) (154,35)
- mechûl-ı vücûdî:** olumlu edilgen fiil (yazılı vire yazmış) (155,24)
- mefûl:** tümleç. (21,6)
- mefûl-ı gayr-i lâzımu't-ta'akkul:** datif ekiyle yapılan dolaylı tümleç (Zeyd'e bak) (20,14) **(174,33)**
- mefûl-ı lâzımu't-ta'akkul:** akkuzatif ekini alan belirtili nesne (Zeyd'i gör) (20,13) (174,26)
- mefûl-ı mukayyed:** bütün tümleçler (Zeyd'i gör, Zeyd'e bak, akşamleyin git, ansızın gir, okuyalı eyü oldu, şimdiye dek geldi) (20,8)
- mefûl-ı mutlak:** -İş ekinin aynı yapıdaki fiile bağlanmasıyla yapılır (gidiş gitdi, çıkış çıkmış, çıkış çıkar, çıkış çıkma, çıkış çıkan) (174,22)
- mef üliyyet:** tümleçle ilgili, tümleç olma halleri (7,21) (17,3)
- mef ulun bih:** belirtili nesne (parayı vir, atı al) (18,7)
- mefâ'il:** tümleçler (134,8)
- mefûhu'l-ahir:** sonu a veya e ünlüsüyle biten kelimeler (42,9)
- mensûb:** kelime köküyle ilgili olan (166,30)
- mensubun ileyh:** bir kelimeye bağlı olan (8,5)
- mezîdât:** fiillerden türemiş fiiller (50,1)
- mezîdün fih:** fiilden fiil yapan eklerden birini almış fiil, türemiş fiil (yazdır, söyletme) (9,10)
- mezîdün fih-i erba'a-i ahraf:** dört adet yapım eki almış türemiş fiil (yazdırtma) (60,32)
- mezîdün fih-i erba'atün ahraf:** dört ekle ziyadelendirilmiş fiil (söyleşdirtirdirmesün) (17,8)
- mezîdün fih-i hamset-i ahraf:** beş adet yapım eki almış türemiş fiil (söyleşdirtirdirme, yazdırtırılma) (60,33)
- mezîdün fih-i hamsetün ahraf:** beş ekle ziyadelendirilmiş fiil (söyleşdirtirdirilmesün) (17,9)
- mezîdün fih-i harf-i vâhid:** bir adet yapım eki almış türemiş fiil (agsa, söyle, gülümse, yazma) (60,31)
- mezîdün fih-i harfân:** iki ekle ziyadelendirilmiş fiil (gül-üş-dür) (17,6) (söyleşdir) (60,31)
- mezîdün fih-i hu ruf-ı vâhid:** bir ekle ziyadelendirilmiş fiil (gül-dür) (17,5)
- mezîdün fih-i me:** -mA yapım ekini almış fiil (yazma, yazdırtma) (60,10)
- mezîdün fih-i mse:** -mse yapım ekini almış fiil (gülümse, kınamsa) (52,32)
- mezîdün fih-i se:** -se yapım ekini almış fiil (ag,agsa) (52,26)
- mezîdün fih-i sitte-i ahraf:** altı adet yapım eki almış türemiş fiil (söyleşdirtirdirme, gülümsetdirilme) (60,34)
- mezîdün fih-i sülüse-i ahraf:** üç adet yapım eki almış

- türemiş fiil (yazdırtma) (60,32)
- mezîdün fih-i sülüsetün ahraf:** üç ekle ziyadelendirilmiş fiil (söyieşdirme) (17,7)
- mezîdün fih-i zir:** -zir yapım ekini almış fiil (emzir) (55,9)
- mezîdün fihî'l-lam:** -I yapım ekini almış fiil (yürül, yazıl, savul) (59,11)
- mezîdün fihî'n-nun:** -n yapım ekini almış fiil (öğren, aran, Zeyd'e görün) (53,3)
- mezîdün fihî'r-ra:** -r yapım ekini almış fiil (ever, karar, togur) (54,31)
- mezîdün fihî't-ta:** -t yapım ekini almış fiil (okut, yazdırt) (55,17)
- mezîdün fihî's-şin:** -ş yapım ekini almış fiil (bunlar konuşsunlar, çekişsünler, söyleşsünler) (52,17)
- mu'ceme:** noktalı harf (Arap harfleri için) (18,10)
- mufahham:** kalın sesliler (12,12)
- muhâtab:** II. şahıs (belleyesin, belleyesiniz) (17,1)
- murakkak:** ince sesliler (12,12)
- musaggar:** küçültme ismi (kuzucık, devecik, azıcık, güzelce, akçıl, kırgıl) (20,24)
- mutazammın:** kapsayan, içine alan
- muzafun ileyh:** tamlanan (agam, efendim, kuzum) (92,30) (agam: agan, agası) (46,21)
- muzmerât:** zamirler (46,10)
- mübâlâga-i ism-i masdar:** -ti, -sil, -sAk, -K, -Kİ, -KAç, -m, -mAç, -mur, -mAk, -mAltı, -n ekleriyle yapılmış kalıcı isimler (eylenti, tütsi, tutsak, yağmur, sormuk) (19,15) (50,21) (98,5)
- mübâlâga-i ism-i mensûb-ı bi's-sıga:** -İcl, -tmaç ekleriyle yapılan isim (sucı, sıvacı, sıgırtmaç) (20,22) (90,3)
- mübâlâga-i sıfat-ı hadese:** -İcl ekiyle yapılan sıfat (yüze gülici adam) (88,13) (okuyıcı, yazıcı) (50,17) (88,13)
- mübâlâga-i sıfat-ı sâbite:** -ti, -ç, -K, -Kİç, -KAn ekleriyle yapılan kalıcı isimler (güleç, kıskanç, utankan, solugan, bilgiç) (19,5) (50,19) (94,17)
- mübtedâ:** isim cümlesinin öznesi (sen böylesindir) (20,28) (172,20)
- mücerred-i müteharrikü'l-ahir:** ünlüyle biten yalın fiiller (söyle) (61,19)
- mücerred-i sâkinü'l-ahir:** ünsüzle biten yalın fiiller (yaz) (61,19)
- mücerred:** yalın kelime (9,4)
- müfred:** teklik (60,36)
- müfred-i mütekellim:** I. şahıs eki (yazayım, yazmayayım, yazamayayım) (61,18)
- müfred-i gâ'ib:** III. tekil şahıs (böyle okusun, okuya) (60,36)
- müfred-i muhâtab:** II. tekil şahıs (yazasın, yazmayasın, yazamayasın) (61,17)
- mühmele:** noktasız harf (Arap harfleri için) (Arapça yaz) (18,11)

- mürekkeb:** birleşik (9,23)
mürekkeb-i izâfi: isim tamlamasına eklenen tamlayan ve tamlanan ekleri (171,7)
mürekkeb-i ta'dadî: birleşik sayılar (on bin, seksen, iki yüz, dört yüz) (171,33)
mürekkeb-i takyîdî: zaman anlamı dışındaki türemiş fiiller (171,1)
mürekkeb-i tavsifi: türemiş fiillerden oluşan sıfatlar (171,4)
müsned: yüklem (170,25)
müsnedün ileyh: özne (46,22)
müstakbel-i meczûmu'n-nisbe: gelecek zaman (söyleyeceksin) (50,15) (78,26)
müstakbel-i mercû'n-nisbe: geniş zaman (yazarım, anlamazsın) (50,14) (75,21)
müstakbel-i mü'ekkedü'n-nisbe: gelecek zaman (idiser) (18,19) (80,17)
müte'addi: geçişli fiil (Zeyd'i gör, Amr'a bak) (10,2) |
müte'allıkât-ı fi'l: kökü fiil olan cümledeki tümleçler (134,8)
mütebâyine: zıt kelime (8,1)
mütehâlîfe: zıt kelime (8,1)
müteharrike: hareke, bir hecedeki ünlü harf (15,17)
müteharrikü'l-ahîr: ünlüyle biten (42,5)
müteharriku'l-evâhir-i kelimât: sonu ünlüyle biten kelimeler (agla, kuzu) (18,1)
mütekellim: I. şahıs (belleyeyim, belleyelim) (17,1)
mütezhâdeyn: zıt kelimeler (gide gele yoruldu) (17,23)
müttehîdeyn: birleşmiş, tekrarlanan kelimeler (söyleye söyleye) (17,22)
müşarün ileyh: kendisine işaret olunan, adı geçen. (47,14)
müşakk: türemiş kelime (taşla, gözle, yazan, yazıcı)(8,11)
müşakkun minh-i hakîki: yalın haldeki kelime (8,29)
müşakkun minh-i izâfi: türemiş kelimedenden türemiş kelime türetme (9,2)
müşakkun minh: kendisinden başka bir kelime türemiş asıl kelime (8,12) (17,10)
müştekât: türemiş kelimeler (50,9)
nâ'ib-i fâ'il: sözde özne (ismün okunmaz, giceleyin yatılır) 20,34) (174,8)
nahv: sentaks, cümle bilgisi (7,13;7,22)
nefy: olumsuzluk (bu mes'ele ne onun anladığı gibidir, ne bunun anladığı gibidir) (36,22)
nehy-i hâzır: olumsuz fiil (60,11)
nekre: belirtisiz isim (deve, taş) (11,17)
nisbet-i vasfiyye: fiilin vasfını belirten ek (68,24)
nisbet-i emriyye: emir yapan ek (16,7) (20,9)
nisbet-i emriyye vü zaman: emirle birlikte zaman anlamı katan ek

(22,9)

nisbet-i haberiyye-i mâziyye-i hissiyye: -di ekini almış fiiller (112,1)**nisbet-i haberiyye-i mâziyye-i nakliyye:** -mlş ekini almış fiiller (109,14)**nisbet-i haberiyye-i meczûme-i mü'ekkede:** fiilin anlamına kesinlik katan ek (20,22)**nisbet-i takyidiyye:** şarta bağlı fiilden yer ismi yapan ek (68,24)**nisbet-i tâmme-i haberiyye:** fiilin hareketiyle ilgili ek (49,5)**nisbet-i tâmme-i zamâniyye:** fiilin zamanıyla ilgili ek (17,13)**nisbet-i temenniyye:** fiillerde istek bildiren ek (20,10)**nisbet-i terciyye:** fiillerde ummayı bildiren ek (20,11)**nisbet-i şartiyye-i zamâniyye:** -sA ekini almış fiiller (112,9)**nisbet-i şartiyye:** fiillerde şart bildiren ek (20,9)**nizâm-ı lisân u imlâ:** yazım kuralları (18,32)**nukûş-ı harekât:** eklerin şekilleri (18,32)**nukûş:** ek (3,13)**sâkinü'l-ahir:** ünsüzle biten (42,5)**sâkinü'l-evâhir-i kelimât:** sonu ünsüzle biten kelimeler (güi, yat) (18,3)**sarf:** gramerin telaffuz konularını içeren bölümü, ses bilgisi (7,13)**suver-i huruf:** eklerin şekilleri (7,2)**suver:** harf, ek (3,13)**sıfat:** sıfatlar (17,1)**sıfat-ı hâdese:** -An, -r, -AcAk, -mlş, -mAz, -r -mAz ekleriyle oluşan partisipler (okuyan) (18,25) (50,17) (okur yazar adam, bilme kimse gibi midir. söyleyecek anlayacak adam bellidir, on gün görmüş adam, olur olmaz gürültüye kulak asmaz) (68,34) (yazan adam, okuyan kimse) (68,9) (85,11)**sıfat-ı sâbite:** -K, -kA, -kUn, -m, -mAn, -mAl, -ki, -n eklerini alarak oluşmuş kalıcı sıfatlar (kırık, kesik, kırkın, keskin, düşkün, yorka, sağlam, şişman, uzun) (50,18) (18,32) (90,28)**sıyag:** kalıplar, kipler (49,9)**sıyag-ı muhtelif:** çeşitli kalıplar (49,9)**sıyag-ı mütenevvi'a-i muhtelifü'l-'üvânât:** değişik çekimler (109,13)**ta'addi:** bir fiilin geçişli hale gelmesi (19,17)**tarkîk:** ince sesler (13,23)**tefhîm:** kalın sesler (13,23) bir harfin kalın okunması (bıçkı) (106,7)**temyîz:** -cA ve -A ekiyle yapılan ve sıfatların durumunu ifade eden kelime (bu kimse kıyafetçe eyü huyca kötüdür, Zeyd düşercesine koşdı, Bekir'i öldürürcesine koşdurdı) (177,15)**tenkîr:** bir ismi nekre yapma (98,16)**vech-i mahsûs:** hususi tarz (17,19)**vech-i mezkûr:** anıldığı gibi, zikredildiği şekilde (3,15)

- vechi'd-devâm:** devam etme suretinde (sonuna sıfat tamlamasının ismini almış durumda) (kırık kalem) (18,35)
- vely:** birbiri ardısıra gelme (bile edatı ve bile edatının birlikte kullanılır) (el ile bile uramaz) (25,16)
- vukû'iyye:** oluşla, olmayla ilgili (67,31)
- vücûben:** gerektiği için (23,20)
- vücûdî:** olumlu (17,31) |
- zamâ'ir-i muttasıla-i barize:** açık (belirli) bitişik zamirler (16,21) |
- zamâ'ir-i bârize:** açık (belirli) zamirler (66,20)
- zamâ'ir-i munfasıla:** bitişik zamirlerin dışındaki zamirler (ben, sen, o, bu, şu kimse) (28,1)
- zamâ'ir-i müsnedün ileyh:** özne olan zamirler (dim, -llm, -vUz, -sin, -siniz, -m, -n, k, nlz) zamirleri (46,22)
- zamâ'ir-i muttasıla:** bitişik zamirler (-m, -k, -si, -mlz, -nlz, lArl) (46,19)
- zamâ'ir-i müzâfun ileyha:** iyelik zamirleri (-m, -mlz, -n, -nlz, -si) (46,21)
- zamân-ı mübhem:** belirsiz zaman (135,16)
- zamân-ı mugayyî:** sınırlandırma zamanı (Zeyd akşama degin gelürdi, şimdiye degin gelmedi) (29,12)
- zamân-ı mümtedd:** süreklilik zamanı (22,15)
- zamân-ı müstakbel:** gelecek zaman (16,7) |
- zamân-ı tekellüm:** söyleme zamanı (22,14)
- zamîr-i gâ'ib:** III. şahıs iyelik zamirleri, ekleri (Zeyd'in kuzusu, atı, hanesi, evi) (47,12)
- zamîr-i müstetirr:** gizli zamir (101,21)
- zamîr-i muttasıla-i müsnedün ileyh:** özne olabilen bitişik zamirler (87,1)
- zamîr-i muzâf:** ben, biz zamirlerinin tamlayan hallerine eklenen -m zamiri (97,33)
- zamme:** o, ö, u, ü ünlüleri (13)
- zamme-i hâlise:** u, ü ünlüleri (13,tablo)
- zamme-i münfetiha:** o,ö ünlüleri (13, tablo)
- zât-ı mübheme:** belirsiz kişi (18,35)

KAYNAKÇA

- CAFEROĞLU Ahmet (1984). Türk Dili Tarihi, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- DİLÂÇAR A. (1964). Türk Diline Genel Bir Bakış, Ankara: TDK Yayınları.
- ERDEM İlhan (1999). "Abdurrahman Fevzi Efendi ve Mikyâsu'l-Lisân

Kıstâsu'l-Beyân İsimli Eseri”, **Türk Dili**, S. 566, Şubat 1999, s. 155-162.

ERDEM İlhan (1998). **Mikyâsu'l-Lisân Kıstâsu'l-Beyân (Özet-Metin-Terimler ve Ekler İndeksi)**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya.

YÜCE Nuri (1988). “Türk Dili mad.”, **İslam Ansiklopedisi**, C. 12-11, İstanbul: MEB yay.

KORKMAZ Zeynep (1996). "Gramer Konularımızla İlgili Bazı Sorunlar", **Türk Dili**, S. 535, Temmuz 1996. Ahmet